

Latvijas lauksaimniecības iespējas pasaules tirdzniecības globalizācijas procesu ietekmē

Prospects for agriculture in Latvia influenced by globalization process

Irina Pilvere

Lauku atbalsta dienests

Rural Support Service

Kopsavilkums. Pasaules tirdzniecības globalizācijas procesi strauji attīstās un to loma un ietekme pieaug. Palielinās arī transnacionālo korporāciju loma pasaules lauksaimniecības produktu tirdzniecībā.

Latvijai, kā jaunai PTO dalībvalstij, attīstot tirdzniecību, jāievēro tās saistības, kas izriet no vispārējiem PTO dokumentiem un Protokola par Latvijas pievienošanos Marakešas līgumam par PTO izveidošanu.

Lauksaimniecības un pārtikas preču tirdzniecības bilance Latvijā pēdējos gados ir negatīva, tomēr daži produkti – piens, zivis, gaļas izstrādājumi un sulas – ir konkurētspējīgi un tiek eksportēti. Tāpēc, lai tālāk veicinātu lauksaimniecības produktu tirdzniecību, nepieciešams attīstīt tās nozares, kuras jau tuvākajā nākotnē varētu būt konkurētspējīgas pasaules tirgū.

Atslēgas vārdi: tirdzniecība, lauksaimniecība, pasaules tirdzniecības organizācija (PTO).

Abstract. World - over trade transactions with agricultural products are investigated and the assessment of the issue in question is introduced in the paper.

Process of the world trade globalization is developing, a role and influence of transitional corporations is improving with ever – increasing success.

Latvia as a new member state of the WTO has to comply with the WTO provisions and take into consideration the commitments provided for by the Protocol of Accession.

Export - import balance in Latvia as regards agricultural products is negative, nevertheless several products, i.e. milk, fish, meat value- added products, juices are competitive on the world market and are exported.

Therefore, to further promote the development of agriculture, it is necessary to develop the branches, which already are or would be in the nearest future competitive on the world market.

Key words: trade, agriculture, World Trade Organization (WTO).

Ievads

Vērojot un vērtējot makroekonomiskos procesus plašā spektrā, varam saskatīt noteiktus attīstības virzienus.

Arvien vairāk nostiprinās un paplašinās tendences katru pārtikas produktu vai lauksaimniecības izejvielu ražot tajā zemeslodes punktā (reģionā), kur tā ražošana ir ekonomiski visizdevīgākā, kur tā prasa vismazāk darba un kapitāla ieguldījumu. Arvien vairāk nostiprinās globālā darba dalīšana un valstu specializācija: vienas kļūst par kāda produkta ražotājām, citas – par tā patērētājām.

Šie procesi notiek loģiskās pretrunās, viedokļu un interešu sadursmēs starp eksportētājvalstīm un daudzajām importētājvalstīm, starp ražotājiem un patērētājiem. Šajos procesos zaudētāji var būt un arī ir 3-5 % lauksaimnieku, bet ieguvēji – vairāki miljardi patērētāju, jo ražošanas un tirdzniecības globalizācija veicina gan ražotāju, gan patērētāju cenu pazemināšanos.

Gandrīz trešā daļa no pasaules lauksaimniecības produktu tirdzniecības kopējā plūsmas notiek starp ASV, Japānu un Eiropas Savienības valstīm. Kopš šī gadsimta 80. gadiem palielinās Āzijas valstu īpatsvars

kopējā tirdzniecības apjomā. Arī Āfrikai un Latīņamerikai ir sava loma šajos procesos.

Dibinoties reģionālajiem ekonomiskajiem blokiem (MERCOSUR, ASEAN, NAFTA u.c.), pieaug preču plūsmas apjomi šo bloku iekšienē. Globalizācijas procesi kultūraugu audzēšanā, produktu ražošanā, saimniecību un valsts specializācijā, starptautiskā darba dalīšanā visvairāk attīstījušies tādiem produktiem kā kakao, kafija, tabaka, tēja, citroni, apelsīni, rieksti, banāni, niedru cukurs (jēlcukurs), augu eļļas, zivis, sojas pupas. Globālās specializācijas procesi arvien vairāk attīstās un nostiprinās arī tādiem lauksaimniecības produktiem kā kvieši, piena pulveris, liellopu gaļa, putnu gaļa, cūkgaļa.

Lauksaimniecības produktu ražošanas un tirdzniecības globalizācijas jautājumus ir pētījuši tādi slaveni ekonomisti kā Deivids Rikardo (David Ricardo, 1955), Alfrēds Māršals (Alfred Marshall, 1890), Samuelsons (Samuelson, 1989), kuri ir "galvenās straumes ekonomikas" piekritēji. Šīs teorijas pamatā ir Rietumu akadēmiskā ekonomiskā domāšana par starptautisko tirdzniecību. Šī teorija paredz peļņas un labklājības ieguvu protekcionistiskas tirdzniecības

politikas un reģionālo tirdzniecības līgumu darbības rezultātā.

Mūsdienu procesus lauksaimniecības preču ražošanas globalizācijā savās publikācijās vērtē daudzi Eiropas un citu valstu zinātnieki: Kembridžas ekonomisti A.Diksits (A.Dixit, 1989) un V.Normens (V.Normen, 1980), J.S.Hilmans (J.S.Hilman, 1979) un A.Šmits (A.Schmitz) (1979). Šie ekonomisti parāda, ka tirdzniecību cenšas padarīt efektīvāku. Tiek lietota alternatīvo izmaksu teorija, kas nozīmē, ka viena priekšmeta izmaksas izsaka ar citu priekšmetu daudzumu, ko varētu ražot tā vietā.

Tirdzniecības jautājumos izpēti veikušas arī starptautiskās organizācijas – Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija (OECD), ANO Pārtikas un lauksaimniecības organizācija (FAO, 1999), Pasaules Tirdzniecības organizācija (WTO, Annual report, 1998), un valsts institūcijas – ASV lauksaimniecības departaments, Latvijas Republikas Zemkopības ministrija (1998,1999) u.c.

Tirdzniecības politikas un Latvijas lauksaimniecības iespējas tirdzniecības globalizācijas procesos pēta arī Latvijas zinātnieki. Profesors K.Špoģis (1999) uzsver, ka globalizācijas procesi ir neizbēgami. Tie neapšaubāmi skars arī Latvijas lauksaimniekus, un tāpēc jāņem vērā ražošanas ekonomiskie nosacījumi valsts iekšienē, lai tiktu izmantotas visas iespējas un priekšrocības konkurētspējīgas produkcijas ražošanai, kā arī apstākļi, kādi veidojas Eiropas Savienībā, kur dominēs tās valstis vai reģioni, kur attiecīgo ražojumu varēs ražot visefektīvāk. Pētnieki A.Smiltāne, I.Osīte, I.Gulbe, J.Žugris (1999) ir veikuši analīzi par piena produktu, graudu eksporta iespējām un valsts, kā arī pašpārvaldes organizāciju vietu un lomu eksporta veicināšanas politikā.

Tomēr tie ir tikai daži nelieli pētījumi šajā virzienā Latvijā. Pie tam starptautiskās integrācijas, ekonomikas racionalizācijas, konkurences un citi procesi izvirza arvien jaunas problēmas, rada jaunas intereses, kas prasa zinātnisku risinājumus un papildu pētījumus.

Tāpēc šī pētījuma mērķis ir izvērtēt Pasaules tirdzniecības globalizācijas procesu ietekmi uz lauksaimniecības nozari Latvijā. Nosakot šo ietekmi, ir iespējams prognozēt lauksaimniecības nozares, kuras būtu nepieciešams attīstīt, lai lauksaimnieki gūtu papildus ienākumus un tiktu veicināta nozares stabilizācija.

Materiāli un metodes

Materiāli

Tēmas izpētē izmantoti materiāli:

- ❖ likumi, Starptautiskie līgumi un normatīvie dokumenti: Lauksaimniecības likums (1996), Protokols par Latvijas pievienošanu Marakešas līgumam par PTO izveidošanu (1998), Galīgais nolikums, kurā atspoguļoti Urugvajes raunda

sarunu par daudzpusējo tirdzniecību rezultāti (1997), Lauksaimniecības attīstības koncepcija (1998), Likums "Par muitas nodokli (tarifiem)" (1994);

- ❖ Zemkopības ministrijas izstrādātie dokumenti, Latvijas Centrālās statistikas pārvaldes publicētie un nepublicētie dati, informatīvie materiāli, Latvijas statistikas gadagrāmatas (1998, 1999), Lauksaimniecības gada ziņojumi (1998, 1999);
- ❖ K.Špoģa, A.Smiltānes, I.Osītes, I.Gulbes, J.Žugra - (1999) u.c. publicētie pētījumu materiāli;
- ❖ Speciālā teorētiskā un analītiskā literatūra par reģionālo un starptautisko tirdzniecību (EAP Nr.20, 1999; EAP Nr.21, 1999; M.Treisijs, 1996, Statistical yearbook, 1997; K.Špoģis, 1995, 1998; Regional and International Trade Policy, 1998; James P.Houk, 1986; CSP 1998, 1999; ZM 1998, 1999; K.Vītoliņš, 1997 u.c.).

Metodes

Pētījumos pielietotas analīzes un sintēzes metodes, lai izpētītu lauksaimniecības un tās ražojumu pārstrādes produktu atsevišķas nozares un gala rezultātā sintezētu atsevišķu nozaru kopsakarības ar citām nozarēm un faktoriem, kā arī monogrāfiskā, ekonomiski statistiskās un loģiski konstruktīvās metodes.

Rezultāti

Pasaules lauksaimniecības preču tirdzniecības globalizācija

Pasaules tirdzniecības globalizāciju, tai skaitā arī tirdzniecību ar pārtikas un citām lauksaimniecības precēm, veicina, virza vai provocē vairāki globāla mēroga faktori:

1. dabas apstākļu daudzveidība un atšķirības pasaules kontinentos un reģionos, kas nosaka agroekonomiski izdevīgākos reģionus katram produktam;
 2. kultūraugu un dabas produktu daudzveidība un to prasības pret audzēšanas (ražošanas) vidi – pret saules radiāciju, nokrišņiem, temperatūrām, augu šķirņu īpašībām u.c.;
 3. transporta, sakaru un informācijas attīstība;
 4. Pasaules Tirdzniecības organizācijas darbība un attīstība, kurā jau ietilpst vairums pasaules valstu;
 5. reģionālo ekonomisko starpvalstu bloku veidošanās un darbība;
 6. tirgus ekonomiskās sistēmas attīstība liberalizācijas virzienā;
 7. konkurences brīvības principu attīstības tendences starpvalstu un uzņēmēju attiecībās;
 8. starpvalstu divpusējie un daudzpusējie brīvās tirdzniecības līgumi.
1999. gada februārī noslēdzās gandrīz 6 gadus ilga Latvijas iestāšanās process Pasaules tirdzniecības

organizācijā (PTO). Tā rezultātā Latvijā ir veikti grozījumi likumos un normatīvos aktos, lai tos tuvinātu PTO prasībām. Latvija ir uzņēmusies saistības, kas turpmāk ietekmēs daudzas nozares, arī lauksaimniecību. Attiecībā uz tirdzniecību būs jāievēro šādas galvenās prasības:

- ❖ tirdzniecības neierobežošana un nediskriminēšana, kas nozīmē, ka nodokļi un nodevas attiecībā uz importu un valsts iekšzēmē ražotām precēm ir līdzīgi;
- ❖ uzņēmējdarbības licencēšana ir automātiska, administratīva procedūra, importa licences netiek lietotas tirdzniecības ierobežošanai;
- ❖ importa kvantitatīvie ierobežojumi ir atcelti;
- ❖ līdz minimumam samazināti netarifu pasākumi;
- ❖ muitas vērtības noteikšanas pamatā ir PTO principi;
- ❖ maksimāli tiek ieviesti starptautiskie standarti, atbilstības novērtēšanas procedūras un kvalitātes sistēmas;
- ❖ sanitārie un fitosanitārie noteikumi atbilst attiecīgo starptautisko organizāciju rekomendācijām un nosacījumiem.

Apkopojot un izvērtējot dažādos viedokļus, tirdzniecības ekonomiskos ieguvumus var klasificēt trīs galvenajās grupās:

1. tirdzniecības pieaugums izsauc ražošanas palielināšanos;

2. tirdzniecības attīstība dod iespēju dažādot iedzīvotājiem piedāvājamo preču un pakalpojumu sortimentu;

3. preču apgrozījumam un cenām ir tendence stabilizēties.

Tomēr ražošanas pieaugums iespējams tikai tad, ja attiecīgās preces ražošanai konkrētā vietā (valstī, reģionā) būs gan salīdzinošas, gan absolūtās priekšrocības. Tas nozīmē, ka attiecīgā produkta ražošana būs iespējama ar zemākām izmaksām un absolūti mazāku resursu apjomu. Tātad valstīs, kurās vēsturiski ir izveidojusies efektīvāka lauksaimnieciskā ražošana, ir pieejamas kvalitatīvas un lētas izejvielas. Liela nozīme ir ražošanas specializācijai. Valstu savstarpējās tirdzniecības plūsmas rezultātā nav nepieciešams ražot pilnu visu preču sortimentu katrā valstī, ērtāk un ekonomiski izdevīgāk to ir importēt no citām valstīm, kurās šo preču ražošana ir salīdzinoši efektīvāka. Šī procesa rezultātā patērētājs iegūst iespēju iegādāties visdažādākās preces visplašākajā sortimentā par relatīvi zemākām optimālām cenām. Eksporta plūsmas valstu grupās un kontinentos redzamas 1. tabulā.

1. tabula / Table 1

Eksporta globālās plūsmas procentos no kopējā pasaules eksporta apgrozījuma 1994. gadā
Export Flows as Percentage of World Exports, 1994

Kontinenti, valstu grupas / Continents, groups of states	Eksporta plūsmas virzieni							
	Eksports % no pasaules eksporta kopējā apjoma / Export percentage of total volume of world exports	Austrumeiropa / Eastern Europe	Rietumeiropa / Western Europe	Ziemeļamerika / Northern America	Austrālij un Jaunzēlande / Australia and New Zeland	Āfrika / Africa	Latīņamerika / Latin America	Āzija, ieskaitot Japānu / Asia, Japan including
Austrumeiropa / Eastern Eurpe	3.3	1	1.5	0.1	-	-	-	0.4
Rietumeiropa / WesternEurope	41.5	1.6	27.8	3.4	0.3	1.2	1.1	4,9
Ziemeļamerika / Nothern America	15.4	0.1	2.8	5.7	0.3	0.2	2.2	4
Austrālija un Jaunzēlande / Australia and New Zeland	1.4	-	0.2	0.1	0.1	-	-	0.8
Āfrika / Africa	2.2	-	1.2	0.3	-	0.2	-	0.3
Latīņamerika / Latin America	4.5	-	0.8	2.1	-	0.1	0.9	0.5
Āzija, iesk. Japānu / Asia, Japan including	30.8	0.4	5	7.2	0.5	0.6	0.9	15,4

Avots: Statistical yearbook, United Nations, Nw York, 1997

No šajā tabulā sakārtotiem datiem var izdarīt vairākus secinājumus:

1. Savstarpēji vislielākā tirdzniecības plūsma ir starp Rietumeiropas valstīm, jo 67 % no kopējās eksporta preču plūsmas apgrozās tieši Rietumeiropas valstīs, 50 % – Āzijas valstīs. Nedaudz mazāks (37 %) eksporta īpatsvars savā kontinentā apgrozās Ziemeļamerikas valstīs;
2. Austrumeiropa lielāko daļu sava kopējā eksporta realizē Rietumeiropā;
3. Rietumeiropas valstīm lielākais tirdzniecības partneris ir Ziemeļamerika un Āzijas valstis;
4. Savukārt Ziemeļamerika visvairāk eksportē uz Rietumeiropu un Āzijas valstīm;
5. Austrālijas un Jaunzēlandes precēm galvenais tirdzniecības virziens ir Āzija, kur tās pārdod vairāk kā pusi savas eksporta preces;
6. Āfrikas relatīvi nelielā eksporta lielākā daļa plūst uz Rietumeiropu;
7. Latīņamerikas ārējās tirdzniecības galvenais partneris ir Ziemeļamerika.

Lielākais īpatsvars kopējā pasaules eksporta preču plūsmā ir Rietumeiropas valstīm, bet otrs lielākais eksportētājs ir Āzijas kontinents. Abas šīs valstu grupas aizņem gandrīz trīs ceturtdaļas no pasaules eksporta. Trešais lielākais eksportētājs ir Ziemeļamerikas valstis.

Atbilstoši mūsu darba mērķim plašāk analizējam lauksaimniecības preču eksporta - importa absolūto apjomu dinamiku, kas parādīta 1. attēlā.

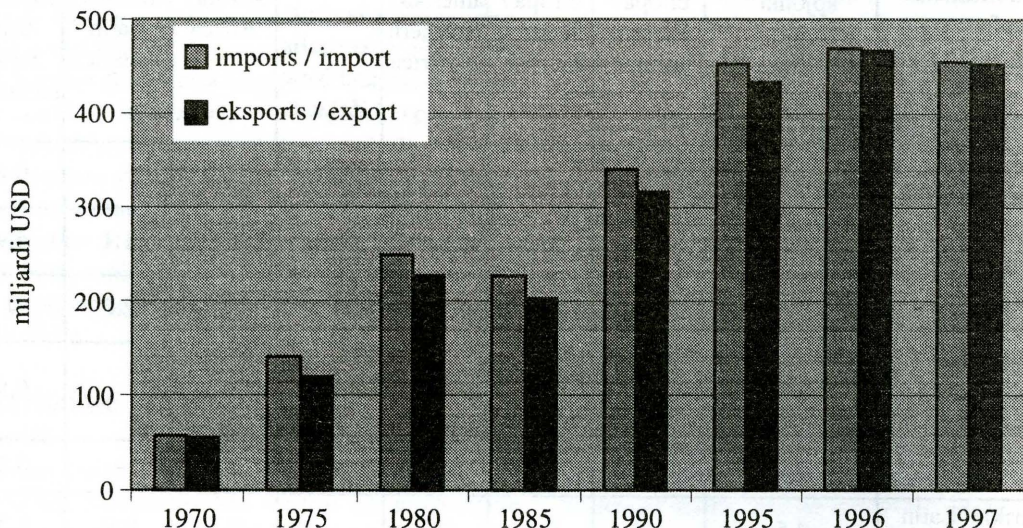
Kā redzams, laika periodā kopš 1970. gada pasaules lauksaimniecības preču importa un eksporta apjomi ir pieauguši vairāk kā 9 reizes – no 55 miljardiem ASV dolāru (USD) līdz 455 miljardiem USD gadā. 1. attēlā

redzams, ka laika periodā no 1980. līdz 1985. gadam tirdzniecībā valdījusi stagnācija, tāpēc arī visā šajā desmitgadē eksporta apjoms palielinājies tikai par 50 %, bet imports vēl mazāk. Savukārt kopš 1990. gada līdz 1995. gadam vērojama valstu savstarpējās tirdzniecības strauja attīstība, kā rezultātā 10 gadu laikā no 1985. līdz 1995. gadam importa - eksporta apjomi gandrīz dubultojās, bet kopš 1996. gada iestājusies zināma stabilizācija.

Tālāk mēs pētījām šo lauksaimniecības preču eksporta struktūru atsevišķās valstīs. Tādā aspektā lielākā lauksaimniecības produktu eksportētāja pasaulē ir ASV, otra – Francija, trešā – Nīderlande. Nīderlandes piemērs rāda, ko spēj maza valsts (mazāka par Latviju), ja tā veiksmīgi, zinātniski pamatoti izvēlas stratēģiju un izmanto dabas resursus. Raksturīgi, ka no 10 lielākajām lauksaimniecības produktu eksportētājvalstīm sešas ir ES dalībvalstis, un kopumā ES dod 1/5 no kopējā pasaules lauksaimniecības tirdzniecības apjoma.

Paredzams, ka arī nākošajos 3-5 gados tirdzniecības apjomu pieaugums nav gaidāms, jo to ietekmē vispārējā ekonomiskā krīze Āzijā un Krievijā. Sagaidāms, ka kopējā tirdzniecības plūsmā arvien nozīmīgāku vietu ieņems Austrālija un Jaunzēlande, kā arī Latīņamerikas valstis. Var samazināties Rietumeiropas valstu, it sevišķi Eiropas Savienības valstu īpatsvars kopējā tirdzniecības struktūrā pasaulē.

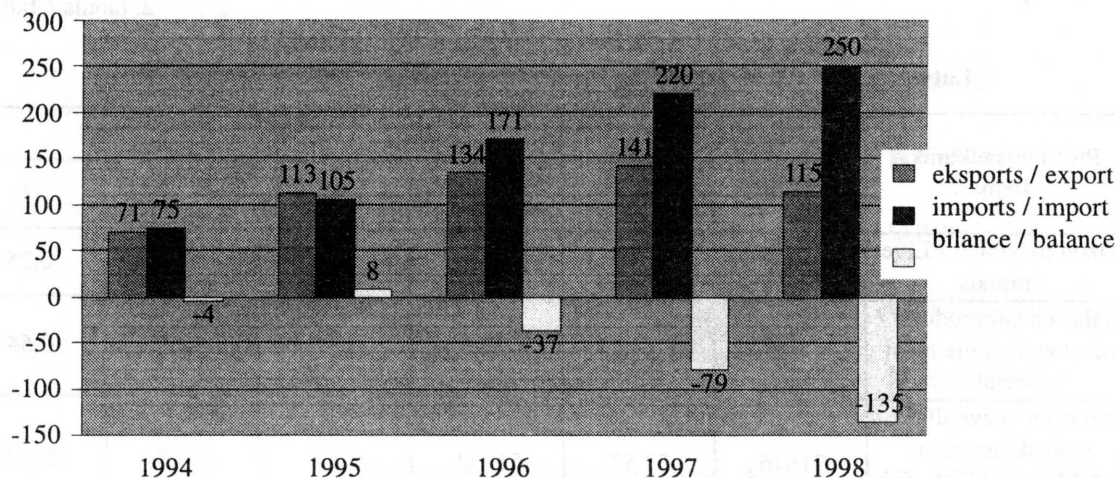
Pasaules ekonomikas globalizācija, tirdzniecības liberalizācijas procesi, ārvalstu tiešo investīciju ietekme valstu ekonomikā, strukturālo izmaksu pieaugums noved pie tā, ka pasaulē pieaug transnacionālās aktivitātes, ko, protams, veicina arī Pasaules tirdzniecības organizācija. Pēc šīs organizācijas datiem

1.att. Pasaules lauksaimniecības preču importa - eksporta apjomu dinamika.

Fig. 1. World Agriculture Imports and Exports.

Avots: FAO, Statistical Databases 1971.-1998.

2.att. Latvijas lauksaimniecības preču (HS 1. - 24. grupa) imports - eksports (milj.Ls)
 Fig. 2. Imports -exports of Latvia's Agriculture Commodities (HS 1. - 24.group) (mill. LVL)

Avots: Centrālā Statistikas pārvaldes dati, mūsu aprēķini.

40 % no starptautiskās tirdzniecības veic tieši transnacionālas korporācijas. Atsevišķās lauksaimniecības nozarēs šādas korporācijas ieņem vēl nozīmīgāku vietu. Piemēram, 20 kompānijas kontrolē kafijas tirdzniecību, 6 kompānijas apmēram 70 % no kviešu tirdzniecības, viena – 98 % no tējas ražošanas un iepakojšanas kopējā apjoma (WTO, 1998. 1998 Annual Report. Globalisation and Trade).

LR vieta pasaules lauksaimniecības preču tirdzniecībā

Latvijas lauksaimniecības preču starptautiskās tirdzniecības attīstību raksturo 2. attēlā sakārtotais pārskats.

No šajā attēlā sakārtotās informācijas izriet trīs svarīgi secinājumi:

1. Lauksaimniecības preču eksporta pieaugums pēdējos gados strauji samazinājies. Ja 1995. gadā tas palielinājās par 42 miljardiem latu, tad 1996. gadā jau divreiz mazāk un 1997. gadā vairs tikai par 7 miljardiem latu, bet 1998. gadā eksporta apjoms nokrita līdz 1995. gada līmenim;

2. Lauksaimniecības preču importa kopējais apjoma pieaugums ir stabils un vairākkārt pārsniedz eksporta pieaugumu;

3. Ārējās tirdzniecības bilance katastrofāli pasliktinājusies, un 1998. gadā bilances deficīts jau stipri pārsniedza eksporta apjomus.

Ja salīdzina Latvijas lauksaimniecības nozares importa - eksporta apjomus pēdējos 5 gados, tad iegūstam ļoti skaidru tendenci – importa apjomi pieauga 3,3 reizes, bet eksporta apjomi 1998. gadā ir tikai par 62 % lielāki nekā 1994. gadā. Kopumā 1998. gadā imports 2,2 reizes pārsniedz eksporta apjomus.

Latvijas lauksaimniecības preču eksporta apjoms 1997. gadā bija 235 miljoni USD jeb 0,05 %, bet importa apjoms 366 miljoni USD jeb 0,08 % no kopējā

pasaules tirdzniecības ar lauksaimniecības precēm apgrozījuma apjoma.

Šis dramatiskais rezultāts veidojās trīs galveno faktoru ietekmē:

1. Ražotāju un to pašpārvaldes organizāciju pasivitāte eksporta iespēju meklēšanā un organizēšanā;
2. Nepietiekamā vai vājā Latvijas lauksaimnieku konkurētspēja starptautiskajā tirgū;
3. Ekonomiskā krīze Krievijā un Āzijas valstīs 1998. gadā.

Latvijas ražotāji pasaules tirgū piedalās ar dažādu nozaru precēm, un tām var būt atšķirīgi rezultāti.

Tāpēc mūsu pētījumu tālākais mērķis bija noskaidrot preču struktūru un tirdzniecības dinamiku un bilanci galvenajām preču grupām. Šādam mērķim vispirms analizējam eksporta struktūru, kas sakārtota 2. tabulā.

No 2. tabulā redzamiem datiem un mūsu aprēķiniem vispirms redzamas būtiskas strukturālas eksporta izmaiņas. Piena produktu eksporta īpatsvars konsekventi paaugstinās. Strauji pieaudzis olu eksports. Neatļaidīgi augusi arī dzērienu daļa eksporta kopapjomā. Toties krasi samazinājies zivju un to produktu īpatsvars, kā arī cukura un konditorejas izstrādājumu eksporta īpatsvars kopējā eksportā.

Analizējot 1998. gada eksporta struktūru redzams, ka galvenās lauksaimniecības nozares eksporta preces 1998. gadā bija zivis un zivju produkti – 29 %, piens un piena produkti – 16 %, konservēti augļi, dārzeņi, sulas – 9 %, bezalkoholiskie un alkoholiskie dzērieni – 8 %.

Ja salīdzina eksportēto lauksaimniecības preču apjomus vērtības izteiksmē pēdējos trīs gados, tad būtisks pieaugums ir pienam un piena produktiem par 31%, olām – 12 reizes, dārzeņiem – par 78 %, bezalkoholiskiem dzērieniem – 2,7 reizes, alum – par 60 %. Tomēr kopumā 1998. gadu nevar uzskatīt par

Latvijas lauksaimniecības preču eksports un tā struktūra
Latvia: Structure of Exports by main Groups of Agriculture Commodities

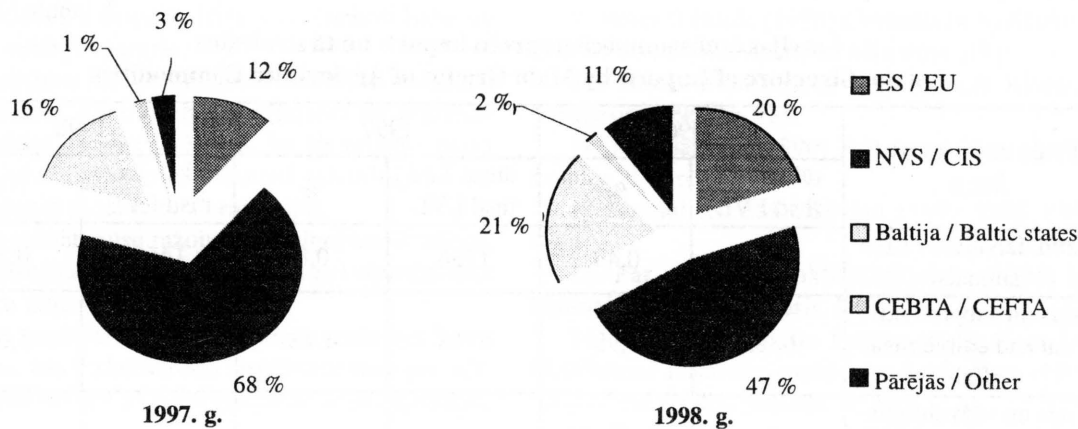
Preču nosaukums / Items	1996		1997		1998	
	tūkst. Ls / thsd LVL	%	tūkst. Ls / thsd LVL	%	tūkst. Ls / thsd LVL	%
Dzīvi dzīvnieki / Live animals	487	0,36	407	0,29	284	0,25
Gaļas un subprodukti / Meat and edible meat offal	563	0,42	1996	1,41	621	0,54
Zivis un vēžveidīgie, moluski un zivju izstrādājumi / Fish, fish products, crustaceans	71816	53,57	51834	36,7	33073	28,65
Piens un piena produkti / Milk and dairy products	14500	10,82	21325	15,1	19021	16,47
Olas un produkti no olām / Eggs and egg products	12	0,01	477	0,34	1441	1,25
Dārzeņi / Vegetables	454	0,34	185	0,13	807	0,7
Graudaugu kultūras / Cereals	8	0,01	1254	0,89	253	0,22
Gaļas izstrādājumi / Meat products	3176	2,37	5690	4,03	2584	2,24
Cukurs un konditorejas izstrādājumi / Sugar and confectionery	11609	8,66	10235	7,25	4408	3,82
Miltu, cietes, iesala un piena izstrādājumi / Preparations of cereals, flour, starch or milk	2782	2,08	4824	3,42	1807	1,57
Konservēti augļi un dārzeņi, sulas / Preparation of vegetables fruit, juices	5973	4,46	10516	7,45	10680	9,25
Bezalkoholiskie dzērieni / Beverages	789	0,59	881	0,62	2130	1,84
Alkoholiskie dzērieni / Spirits	6231	4,65	9083	6,43	6663	5,77
Alus / Beer	354	0,26	438	0,31	567	0,49
Pārējās / Other	15308	11,40	22090	15,63	31117	26,94
Pavisam / Total	134062	100	141235	100	115456	100

Avots: Centrālās Statistikas pārvaldes dati un mūsu aprēķini

veiksmīgu tirdzniecībā, jo kopējās lauksaimniecības preču apjoms ir samazinājies par 18,6 miljoniem latu jeb 14 procentiem.

No trešajā attēlā ietvertās informācijas redzams,

ka mainās arī Latvijas lauksaimniecības preču eksporta tirgi: ja 1997. gadā uz NVS valstīm sūtīja 68 % no kopējā eksporta apjoma, tad 1998. gadā vairs tikai 47 %; pieaug ES un Baltijas valstu tirgus nozīmīgums

3.att. Eksporta sadalījums pa valstīm, %.

Fig. 3. Export distribution by states, %.

Avots: Centrālās Statistikas pārvaldes dati un mūsu aprēķini.

Latvijas eksportā, 1998. gadā tas bija attiecīgi 20 % un 21%.

Kopējā eksporta samazinājuma galvenais iemesls ir eksporta samazinājums uz NVS valstīm par 42 miljoniem latu, ko nespēja kompensēt eksporta pieaugums uz Eiropas Savienības un Baltijas valstīm.

Analizējot importa strukturālo dinamiku, no 3. tabulā atrodamiem datiem un aprēķiniem redzam būtiskas izmaiņas: palielinājies gaļas un subproduktu, piena un olu un to produktu, kā arī dārzeņu īpatsvars importa bilanci, bet krasi samazinājies cukura, konditorejas izstrādājumu, gaļas izstrādājumu un graudu īpatsvars; samērā stabils ir dzērienu īpatsvars.

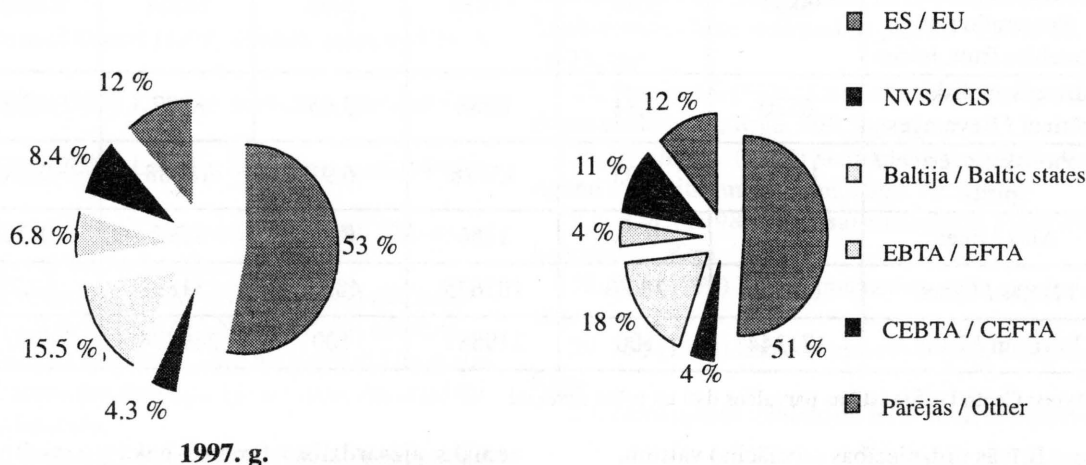
Lauksaimniecības preču importā 1998. gadā 12 % aizņēma dzērieni, 5 % cukurs un cukura izstrādājumi, 6 % konservēti augļi un dārzeņi, 5 % gaļa un subprodukti, 6 % zivis, 6 % augļi.

Kopumā importētās produkcijas apjomiem pēdējos trīs gados ir tendence palielināties, 1998. gadā importa

apjoms ir par 78.5 miljoniem latu jeb 46 % vairāk kā 1996. gadā. Importa pieaugums vērojams visām preču grupām, izņemot graudaugu kultūras, cukuru un izstrādājumus no tiem. Tas ir izskaidrojams tādejādi, ka šie sektori tiek papildus aizsargāti ar importa licencēm un ka šī licencēšana ir kļuvusi stingrāka kā iepriekš.

Izvērtējot nozares pēc to kopējās importa - eksporta bilances pēdējos gados, noskaidrojās, ka ir nozares, kuru tirdzniecības bilance ir pozitīva. Tie ir piena produkti, kuriem 1998.gadā tirdzniecības bilance - Ls +12,9 miljoni, zivīm un zivju izstrādājumiem - Ls +20 miljoni, gaļas pārstrādes produktiem - Ls +1,3 miljoni, putnu olām - Ls +0,1 miljons, augļu un dārzeņu sulām, sēnēm, meža ogām, dzirkstošiem vīniem un konditorejas izstrādājumiem no cukura.

Kā redzams 4. attēlā, 51 % no kopējā lauksaimniecības preču importa Latvijā ietilpst no ES valstīm, 18 % no Baltijas valstīm, 11 % no CEBTA (Centrāl-

4.att. Importa sadalījums pa valstīm, %.

Fig. 4. Import Distribution by States, %.

Avots: Centrālās Statistikas pārvaldes dati un mūsu aprēķini.

Latvijas lauksaimniecības preču imports un tā struktūra
Latvia: Structure of Imports by Main Groups of Agriculture Commodities

Preču nosaukums / Items	1996		1997		1998	
	tūkst. Ls / thsd LVL	%	tūkst. Ls / thsd LVL	%	tūkst. Ls / thsd LVL	%
Dzīvi dzīvnieki / Live animals	832	0,49	1756	0,8	1461	0,58
Gaļas un subprodukti / Meat and edible meat offal	6822	3,98	9716	4,42	12586	5,04
Zivis un vēžveidīgie, moluski un zivju izstrādājumi / Fish, fish products, crustaceans	14760	8,61	21924	9,98	15971	6,39
Piens un piena produkti / Milk and dairy products	1424	0,83	3017	1,37	6155	2,46
Olas un produkti no olām / Eggs and egg products	16	0,01	664	0,3	1331	0,53
Dārzeņi / Vegetables	2715	1,58	5919	2,7	8084	3,24
Graudaugu kultūras / Cereals	23881	13,94	7702	3,51	4236	1,7
Gaļas izstrādājumi / Meat products	113	0,06	1103	0,5	1228	0,49
Cukurs un konditorejas izstrādājumi / Sugar and confectionery	17781	10,38	16115	7,34	13167	5,27
Miltu, cietes, iesala un piena izstrādājumi / Preparations of cereals, flour, starch or milk	7424	4,33	8494	3,87	10248	4,1
Konservēti augļi un dārzeņi, sulas / Preparation of vegetables fruit, juices	5837	3,41	13134	5,98	14551	5,82
Bezalkoholiskie dzērieni / Beverages	6520	3,81	8038	3,66	8077	3,23
Alkoholiskie dzērieni / Spirits	13752	8,03	15178	6,91	18088	7,24
Alus / Beer	1268	0,74	1186	0,54	2792	1,12
Pārējās / Other	68199	39,80	105635	48,12	131899	52,79
Pavisam / Total	171344	100	219581	100	249874	100

Avots: Centrālās Statistikas pārvaldes dati un mūsu aprēķini

eiropas Brīvās tirdzniecības asociācija) valstīm.

Noslēgtie tirdzniecības līgumi un Latvijas dalība PTO paver jaunas iespējas lauksaimniecības preču eksportam, jo savstarpējā tirdzniecībā tiek pielietots

zemāks aizsardzības līmenis nekā pirms līgumu noslēgšanas. Tomēr, lai Latvijas lauksaimnieki spētu izmantot šīs priekšrocības, ir nepieciešams:

❖ paaugstināt mūsu ražojumu konkurētspēju, t.i.,

- ražot tos pēc iespējas lētāk un pietiekoši lielās un vienveidīgās partijās;
- ❖ paaugstināt mūsu ražojumu kvalitāti, lai tā atbilstu Rietumos noteiktiem standartiem un higiēnas prasībām. Tomēr jārēķinās, ka šis process prasa papildus investīciju piesaisti tehnoloģiskā un ražošanas procesa modernizācijai;
 - ❖ paaugstināt mūsu ražojumu iesaiņojuma kvalitāti, padarot to acīm patīkamu, izveidojot atpazīstamas preču zīmes;
 - ❖ veikt nopietnas un mērķtiecīgas reklāmas kampaņas, kas ir ekonomiski iespējamas tikai pie salīdzinoši lieliem un stabiliem pārdošanas apjomiem.

Slēdziens

1. Latvijas lauksaimniecības preču tirdzniecības bilance pēdējos gados ir negatīva, kas liecina par nozares zemo konkurētspēju Baltijas, Eiropas valstīs un Pasaules tirgū.
2. Latvijas lauksaimniecības preču tirdzniecības procesā neizbēgami ir jārēķinās ar pasaules tirdzniecības globalizācijas procesiem un spēcīgo transnacionālo korporāciju vadošo lomu un konkurenci.
3. Latvijas lauksaimniecībā nepieciešams sekmēt to nozaru straujāku attīstību, kurām ir eksporta potenciāls un kuru eksportā pēdējos gados iegūta zināma pieredze. Tādās nozares Latvijai varētu būt piena produktu, alkoholisko un bezalkoholisko dzērienu ražošana, zivju pārstrāde un rūpnieciski pārstrādāti augļi, dārzeņi, sulas, kas varētu būt dominējoši, iekļaujoties lauksaimniecības globalizācija procesos.
4. Maksimāli jācenšas izmantot tā informācija un priekšrocības, ko sniedz dalība Pasaules Tirdzniecības organizācijā un noslēgtie Brīvās tirdzniecības līgumi, lai veicinātu Latvijā ražoto lauksaimniecības un pārtikas preču iekļūšanu eksporta tirgos.

Literatūra

1. Annual Report (1998) Globalisation and Trade WTO.
2. CSP (1999) Latvijas statistikas gadagrāmata. Rīga.
3. CSP (2000) Latvijas statistikas gadagrāmata. Rīga.
4. Dixit A. and Normen V. (1989) Theory of International Trade. London. 122 p.
5. EiroAgroPols (EAP) Nr. 20 (1999) oktobris.
6. EiroAgroPols (EAP) Nr. 21 (1999) oktobris.
7. Galīgais nolikums, kurā atspoguļoti Urugvajes raunda sarunu par daudzpusējo tirdzniecību rezultāti. (1997) Marakeša.
8. Hillman J.S., Schmitz A. (1979) International Trade and Agriculture: Theory and Policy. Westview Press, Boulder.
9. James P. Houk. (1986) Elements of Agricultural Trade Policies. University of Minesota. 88 p.
10. Lauksaimniecības likums: LR likums// Vēstnesis, 1996, Nr. 189.
11. Marshall A. (1890) Principis of Economics. London. 149 p.
12. Nepublicēti ZM, CSP dati. (1997, 1998, 1999) Rīga.
13. Par muitas nodokli (tarifiem). (1994) LR likums//Valdības Vēstnesis. Nr. 121.
14. Preparing for the Forthcoming Round of Multilateral Trade Negotiations on Agriculture (1999) FAO of the United Nations. Rome.
15. Protokols par Latvijas pievienošanu Marakešas līgumam par pasaules tirdzniecības organizācijas izveidošanu (1998) LR likums//Latvijas Vēstnesis. Nr. 388.
16. Regional an International Trade Policy (1998) Lessons for EU Accession in the Rural Sector.
17. Рикардо Д. (1955) Сочинения. Перевод с английского. Москва: Госполитиздат. 328 с.
18. Samuelson P., Nordhaus W. (1989) Economics, 13 edition. New York. 104 p.
19. Smiltāne A., Osīte I. (1998) Pētījums par lauksaimniecības tirdzniecības politikas attīstību. LLU Raksti Nr. 17.
20. Smiltāne A., Osīte I., Gulbe I., Žugris J. (1999) Tirdzniecības ar lauksaimniecības precēm politikas attīstības virzieni. Latvijas Lauksaimniecības zinātniskie pamati. LLU. 17.1-17.36. lpp.
21. Statistical Yearbook (1997) Forty - second issue. United Nation, New York.
22. Špoģis K. (1995) GATT: būtība un loma Latvijā. Agrotirgvedības pamati. Rīga. 93.-94. lpp.
23. Špoģis K. (1998) Latvijas lauksaimniecības potenciāla izmantošanas virzieni. LLU Raksti. Nr. 17. 5.-13. lpp.
24. Špoģis K. (1999) Valsts ietekmes ekonomisko mehānismu un citu instrumentu izmantošana. Latvijas Lauksaimniecības zinātniskie pamati. LLU. 18.1-18.23. lpp.
25. Treisijs M. (1996) Lauksaimniecība un pārtika tirgus ekonomikā. Rīga. 406. lpp.
26. Vītoļiņš K. (1997) Starptautiskie tirdzniecības līgumi un muitas maksājumi. Rīga. 79. lpp.
27. ZM (1998) Lauksaimniecības attīstības koncepcija. Rīga.
28. ZM (1998) Lauksaimniecības gada ziņojums. Rīga.
29. ZM (1999) Lauksaimniecības gada ziņojums. Rīga.
30. Zemkopības ministrijas informatīvie biļeteni.